V I Lenin

Frågan om kooperativen på internationella socialistkongressen i Köpenhamn

1910

I denna artikel ämnar jag inskränka mig till att redogöra för kongressens förehavanden i den i rubriken nämnda frågan och till att beskriva de riktningar i det socialistiska tänkandet, som här stred inbördes.

Före kongressen publicerades tre utkast till resolutioner om kooperativen. Det belgiska förslaget (nr 5 av Internationella socialistiska byråns periodiska bulletin, som utkommer oregelbundet på de internationella kongressernas tre officiella språk) börjar med att varna de socialistiska arbetarna för läror förkunnade av dem som i kooperativen ser något som i sig är tillräckligt, som ett slags medel att lösa den sociala frågan. I det belgiska partiets utkast medges sedan, att arbetarklassen har ytterst stort intresse av att utnyttja kooperativen som verktyg i sin klasskamp, anges de direkta fördelarna med kooperativen (kamp mot utsugningen inom handeln, bättre arbetsvillkor för leverantörernas anställda osv) och uttrycks en önskan om att ”organiska, allt närmare förbindelser” skall upprättas mellan de socialistiska partierna och kooperativen.

Förslaget från det franska socialistiska partiets majoritet är hållet i Jaurès’ anda. Kooperativen höjs till skyarna och förs fram – precis som bland de borgerliga reformatorerna – som ett ”nödvändigt” element ”i en social omdaning”. Det uttalas luddiga fraser om att förvandla kooperativen från förbund mellan enskilda personer till allmänna föreningsfederationer. Proletära kooperativ rörs ihop med småägarkooperativ (inom jordbruket). Det predikas att kooperativen skall vara neutrala och beskrivs hur skadligt det är att ålägga kooperativen några som helst skyldigheter mot det socialistiska partiet.

I förslaget från de franska socialisternas minoritet (guesdistema) slutligen förklaras bestämt, att kooperativen i sig ingalunda är några klassorganisationer (som t ex fackföreningarna), att deras betydelse beror på vilket bruk man gör av dem. Genom att massvis gå med i kooperativen kan arbetarna dra nytta av dem för sin kamp mot kapitalet, kan de genom detta exempel i viss mån få klart för sig hur det socialistiska samhälle, som organiseras sedan det nuvarande systemet med dess motsättningar undanröjts, kommer att se ut. I utkastet betonas därför kooperativens begränsade betydelse och uppmanas de socialistiska partierna att bistå de proletära kooperativen, varnas för kooperativa illusioner och rekommenderas att socialisterna inom kooperativen sluter sig samman för att för massorna klargöra deras verkliga uppgift: att erövra den politiska makten och göra produktions- och bytesmedlen till gemensam egendom.

Helt tydligt avtecknar sig här två huvudlinjer. Den ena linjen är den proletära klasskampens linje, där kooperativens värde för denna kamp anses vara att fungera som ett verktyg, ett hjälpmedel, och där de förhållanden definieras, varunder kooperativen verkligen skulle spela en sådan roll och inte förbli vilka handelsföretag som helst. Den andra linjen är den småborgerliga, som fördunklar frågan om kooperativens roll i proletariatets klasskamp, tilldelar kooperativen en betydelse utanför denna kamps ram (dvs blandar ihop proletärernas och ägarnas syn på kooperativ) och definierar kooperativens syften med allmänna fraser, som är acceptabla även för den borgerlige reformatorn, denne de progressiva ägarnas och småägarnas ideolog.

Tyvärr just bara avtecknade sig de två nämnda linjerna i de tre i förväg iordningställda utkasten, och de ställdes inte klart, tydligt, skarpt mot varandra såsom de två riktningar, vilkas tvekamp skulle avgöra frågan. Kongressens förehavanden gick därför knaggligt, förvirrat, på

något sätt spontant till. Ideligen ”kom det till’ meningsskiljaktigheter, men dessa klarades inte upp helt, och resultatet blev en resolution, som återspeglar tankeförvirringen och inte ger allt det som en resolution från en kongress av socialistiska partier kunde och måste ge.

I den kommission som skulle behandla kooperativfrågan kom två strömningar genast i dagen. Den ena var Jaurès’ och Elms. Elm var en av de fyra tyska delegaterna i kooperativkommissionen och uppträdde som tyskarnas talesman, i klart opportunistisk anda. Den andra riktningen var den belgiska. Medlare och förlikare var österrikaren Karpeles, framstående inom den österrikiska kooperativa rörelsen. Han förfäktade ingen bestämd principiell linje men (eller rättare sagt inte ”men” utan ”just därför”) lutade mycket oftare åt opportunisterna än åt andra hållet. Och vad som fick belgarna att disputera med Jaurès och Elm var dessutom mycket mer instinkten att ställa den kooperativa frågan på ett verkligt proletärt sätt än någon klar insikt om att den proletära synen på frågan är fientlig mot och oförsonlig med den småborgerliga. Därför höll t ex Anseele (kooperativkomissionens ordförande) lidelsefulla och utmärkta tal i kommissionen mot att kooperativen skall vara neutrala, mot att deras betydelse överdrivs och för att vi måste vara socialistiska kooperatörer och inte kooperativa socialister, medan samme Anseele vid utarbetandet av resolutionen kunde göra en förtvivlad genom sin eftergivenhet för Jaurès’ och Elms formuleringar, genom sin motvilja mot att sätta sig in i meningsmotsättningarnas orsaker.

Men låt oss återvända till kommissionens sammanträden. Det är begripligt att företrädarna för nationer med en starkt utvecklad kooperativ rörelse hade det avgörande inflytandet på arbetets gång. Därvid korn det genast fram att belgarnas uppfattning mycket fördelaktigt skilde sig från tyskarnas. Belgarna höll i alla fall en proletär linje, om än inte helt konsekvent, inte helt tydligt. Elm uppträdde som en opportunist av renaste vatten (särskilt i underkommissionen, men mer därom längre fram). Det är naturligt att belgarna hade den ledande rollen. Österrikarna lutade åt deras håll, och i slutet av kommissionens arbete upplästes ett österrikisk-belgiskt resolutionsförslag, medan Elm som presenterade det tyska resolutionsförslaget rent ut förklarade, att han ansåg det vara fullt möjligt att sammanjämka detta med Jaurès’ förslag. Eftersom det bland fransmännen fanns en stark minoritet mot Jaurès (202 mandat för hans ståndpunkt och 142 för Guesdes) och det bland tyskarna nog skulle ha framkommit en minst lika stark minoritet mot Elm (ifall frågan om de två ståndpunkterna hade ställts klart och skarpt), så hade den österrikisk-belgiska alliansen verkliga chanser att segra. Och det gällde naturligtvis inte så mycket en ”seger” i ordets snäva bemärkelse som ett förfäktande av en konsekvent proletär syn på kooperativen. Denna konsekventa ståndpunkt gick inte att uppnå på grund av de omåttliga eftergifter underkommissionen gjorde för Jaurès och Elm.

Vad oss ryska socialdemokrater beträffar, så försökte vi i kommissionen stödja den österrikisk-belgiska linjen, och i det syftet lade vi redan innan det österrikisk-belgiska förlikningsutkastet lästes upp fram ett eget resolutionsutkast med följande lydelse:

”UTKAST FRÅN RYSSLANDS SOCIALDEMOKRATISKA DELEGATION

Kongressen anser:

1) att proletära konsumentkooperativ förbättrar arbetarklassens läge

i det avseendet, att de begränsar omfattningen av den utsugning som bedrivs av alla slags mellanhänder inom handeln, att de påverkar arbetsvillkoren för de arbetare, som är sysselsatta vid leverantörsföretag, och förbättrar de egna anställdas situation;

2) att dessa kooperativ kan få stor betydelse för proletariatets ekonomiska och politiska masskamp genom att stödja arbetarna vid strejker. lockouter, politiska förföljelser etc.

Å andra sidan påpekar kongressen:

1) att de förbättringar, som kan uppnås med konsumentkooperativens hjälp, endast kan bli mycket obetydliga, så länge produktionsmedlen är i händerna på den klass, utan vars expropriering socialismen inte kan förverkligas;

2) att konsumentkooperativen inte är organisationer för direkt kamp mot kapitalet och existerar samtidigt med andra klassers likartade organisationer, som kan ge upphov till illusionen att dessa organisationer är ett medel, med vars hjälp den sociala frågan kan lösas utan klasskamp och expropriering av bourgeoisin.

Kongressen uppmanar alla länders arbetare att:

a) gå med i de proletära konsumentkooperativen och på alla sätt främja deras utveckling och därvid slå vakt om dessa organisationers demokratiska karaktär;

b) genom outtröttlig socialistisk propaganda i konsumentkooperativen bidra till att bland arbetarna sprida klasskampens och socialismens idéer;

c) samtidigt eftersträva att uppnå fullständigast möjliga närmande mellan alla former av arbetarrörelsen.

Kongressen framhåller också, att producentkooperativ har betydelse för arbetarklassens kamp endast ifall de utgör en integrerande del av konsumentkooperativen."

Alla resolutionsutkast överlämnades till underkommissionen (på internationella kongresser är kommissionerna så stora – varje nation sänder fyra delegater till varje kommission – att det inte ens kan vara tal om att låta hela kommissionen församlad utarbeta resolutionstexterna). I underkommissionen ingick 10 personer: två belgare (Anseele och Vandervelde), en fransman (Jaurès), en österrikare (Karpeles), en tysk (Elm), en holländare (marxisten Wibaut) och en italienare, en dansk, en engelsman och en rysk socialdemokrat (Voinov och jag – vår socialdemokratiska delegation hann inte samlas för att välja en representant, så därför var vi båda närvarande, men bara en röstade).

Det var i underkommissionen som det rent sakliga arbetet med att utarbeta resolutionstexten försiggick. Den av kongressen antagna texten är, bortsett från ytterst små, stilistiska ändringar, just den som utarbetades av underkommissionen; läsaren finner kongressens resolution på annan plats i detta nummer. Kampen i underkommissionen – till skillnad mot i kommissionen – koncentrerades inte till frågan om kooperativens relationer till partiet, utan till den mer principiella frågan om kooperativens betydelse och roll. Belgarna var benägna att principiellt helt riktigt definiera deras roll som ett av de (under vissa betingelser) möjliga hjälpverktygen i den proletära klasskampen för kapitalistklassens "fullständiga expropriering" (expropriation intégrale). Elm, som stöddes av Jaurès, var bestämt emot detta och avslöjade sin opportunism fullständigt. Han sade att det var ovisst om saken överhuvudtaget skulle gå så långt som till expropriering, att han personligen höll detta för helt osannolikt, att det för "majoriteten" (!) var en diskutabel fråga, att det inte fanns någon expropriering i det tyska socialdemokratiska partiets program, att man borde säga "Cberwindung des Kapitalismus" – "kapitalismens övervinnande". Bebels berömda yttrande i Hannover, som han fällde som avslutning på tvisten med Bernstein, "es bleibt bei der Expropriation", "exproprieringen står fast", glömdes bort av en av ledarna för den tyska opportunismen. I samband med dessa dispyter uppkom "frågan om socialisering". Jaurès krävde ultimativt, att det i definitionen av kooperativens betydelse skulle stå: "de hjälper arbetarna [så står det också i texten till den resolution kongressen antog] att förbereda produktions- och bytesmedlens demokratisering och socialisering".

Detta är en av de otydliga, obestämda, för småägarens ideologer och den borgerliga reformismens teoretiker acceptabla fraser, som Jaurès är en sådan mästare på och som han så gärna kommer med. Vad är ”demokratisering av produktions- och bytesmedlen”? (Senare i kommissionen, när utkastet kom tillbaka dit från underkommissionen, bytte fransmännen ut ordet ”medel” – ”moyens” – mot ”krafter” – ”fortes” – men det ändrade inte saken på minsta sätt.) Böndernas produktion (sade jag i kommissionen) är ”mer demokratisk” än den kapitalistiska storproduktionen. Betyder det att vi socialister vill att det skapas småproduktion? Vad är ”socialisering”? Med det kan man mena en förvandling till hela samhällets egendom, men man kan också mena vilka som helst partiella åtgärder, vilka som helst reformer inom kapitalismens ram, från bondekooperativ till kommunala badhus och pissoarer. Jaurès för sin del hänvisade i underkommissionen till de danska jordbrukskooperativen och är tydligen precis som de borgerliga ekonomerna i den tron, att detta inte är kapitalistiska företag.

För att organisera ett motstånd mot denna opportunism försökte vi (ryska och polska socialdemokrater) att i stället för till Elm vädja till Wurm, medredaktör för Die Neue Zeit, som också satt i kooperativkoinmissionen för tyskarna. Wurm gillade inte frasen om ”demokratisering och socialisering”, föreslog (privat) en rad ändringar och parlamenterade mellan Elm och marxisterna, men Elm var så ”stenhård” att Wurm inte uppnådde något. Först efter kongressen läste jag i Leipziger Volkszeitung (nr 201, den 31 augusti 1910, bilaga 3) att frågan om kooperativen hade tagits upp i den tyska delegationen redan på tisdagen. ”Richard Fischer frågade”, skriver tidningens korrespondent, ”huruvida det framkommit meningsskiljaktigheter bland de tyska delegaterna i kooperativfrågan.” Elm svarade: ”Sådana differenser finns och låter sig inte undanröjas från idag till i morgon. Kongressbeslut är alltid kompromissbeslut, och även i denna fråga kommer det nog till en kompromiss.” Wurm: ”Mina åsikter i kooperativfrågan är helt annorlunda [durchaus andere] än von Elms; men vi kommer väl ändå att enas om en gemensam resolution.” Efter detta ansåg delegationen fortsatt diskussion onödig.

Detta meddelande bekräftar en företeelse som tydligt kunde märkas redan på den internationella kongressen i Stuttgart. Den tyska delegationen består av lika delar representanter för partiet och fackföreningarna. Från de sistnämnda kommer nästan bara opportunister med, eftersom man brukar utse sekreterare och andra fackliga ”byråkrater”. I allmänhet är tyskarna oförmögna att hålla en konsekvent principiell linje på internationella kongresser, och i internationalen glider hegemonin dem ibland ur händerna. Wurms maktlöshet mot Elm illustrerar bara än en gång den kris inom den tyska socialdemokratin, som består i att en ofrånkomlig beslutsam brytning med opportunisterna kommer allt närmare.

Också i frågan om finansiellt stöd åt partiet från kooperativens sida uppnådde Elm och Jaurès i underkommissionen betydande eftergifter av belgarna, som gick med på följande formulering: ”det överlåts på kooperativen i varje land att avgöra huruvida och i vilken grad de direkt ur egna medel bör hjälpa den politiska och fackliga rörelsen”.

När underkommissionens förslag återkom till kommissionen för att slutgiltigt fastställas riktade vi all uppmärksamhet just på dessa två punkter. Tillsammans med Guesde lade vi fram två ändringsförslag (de viktigaste): att, för det första, orden ”[kooperativen] hjälper arbetarna att förbereda produktions- och bytesmedlens demokratisering och socialisering” skulle bytas ut mot ”[kooperativen] hjälper i viss mån till med att förbereda produktionens och utbytets fungerande efter kapitalistklassens expropriering”. Innebörden i detta ändringsförslag, som stilistiskt inte är helt lyckat formulerat, var inte att kooperativen nu inte kan hjälpa arbetarna, utan att den framtida produktionens och utbytets fungerande, som kooperativen redan nu förbereder, kan inträda först efter kapitalisternas expropriering. Det andra ändringsförslaget gällde den punkt, där det talas om kooperativens förhållande till partiet. Vi föreslog att man

antingen skulle tillfoga orden ”vilket [dvs hjälp åt arbetarnas kamp] i varje fall är önskvärt från socialismens ståndpunkt” eller byta ut hela denna punkt mot en annan, som direkt rekommenderar socialisterna i kooperativen att förkunna och förfäkta nödvändigheten av att direkt bistå proletariatets klasskamp.

Båda ändringsförslagen avvisades av kommissionen och samlade bara ungefär 15 röster. Socialistrevolutionärerna röstade – som alltid på internationella kongresser – för Jaurès. Inför rysk publik är de inte obenägna att klandra t o m Bebel för opportunism, men inför en europeisk följer de Jaurès och Elm! Wurm gjorde ett försök att rätta till resolutionens slutavsnitt genom att placera om de tre sista styckena. Först skulle det sägas att det var önskvärt att förena alla kooperativen till en enda federation (andra stycket från slutet). Sedan skulle det deklareras att det kommer an på kooperativen om de direkt skall hjälpa partiet eller inte (tredje stycket från slutet). Och så skulle det sista stycket börja med ”men” (men kongressen förklarar att allt intimare relationer mellan partiet, fackföreningarna och kooperativen är önskvärda). Då skulle det av det allmänna sammanhanget framgå klart, att kongressen rekommenderar kooperativen att hjälpa partiet. Elm förkastade t o m detta ändringsförslag! Wurm tog då tillbaka det. Då förde Wibaut fram det i sitt namn och vi röstade för det, men ändringsförslaget avvisades.

I frågan om hur vi skulle förhålla oss på kongressens plenarmöte hade vi en konferens med Guesde. Guesde ansåg – och hans åsikt stöddes av de tyska revolutionära socialdemokraterna – att man på kongressens plenarmöte inte borde ta strid för partiella ändringars skull, att det var nödvändigt att i stort sett rösta för resolutionen. Dess brister består i att den släpper in en revisionistisk fras, som inte ersätter definitionen av socialismens mål utan står jämsides med denna definition, och i att den innehåller ett otillräckligt starkt uttryck för tanken att arbetarkooperativen måste bistå arbetarnas klasskamp. Sådana brister borde man försöka rätta till, men det fanns inte skäl att för deras skull ta strid på plenarmötet. Vi instämde i denna Guesdes uppfattning, och resolutionen antogs enhälligt på kongressens plenarmöte.

Som sammanfattning av kongressens arbete i frågan om kooperativen måste vi säga – utan att vare sig för oss själva eller för arbetarna försöka dölja resolutionens brister – att internationalen gav en huvudsakligen riktig definition av de proletära kooperativens uppgifter. Varje partimedlem, varje socialdemokratisk arbetare, varje medveten arbetare, som är med i ett kooperativ, måste låta sig vägledas av den antagna resolutionen och helt verka i dess anda.

Köpenhamnskongressen utmärker det stadium i arbetarrörelsens utveckling, där den s a s företrädesvis har vuxit på bredden och börjat föra in de proletära kooperativen i klasskampens fåra. Meningsskiljaktigheter med revisionisterna har börjat skönjas, men ännu är det långt kvar innan revisionisterna kommer med ett självständigt program. Kampen mot revisionismen har skjutits upp, men det är oundvikligt att den kommer.

Sotsial-Demokrat nr 17, den 25 september (8 oktober) 1910

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 19, s 345-354